

ՀՏԴ 342

Սահմանադրական իրավունք

**ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ, ՈՐՊԵՍ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐՎԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍՈՒԲՅԵԿՏԻ,
ԼԻԱԶՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԱՐԴՈՒ ԵՎ
ՔԱՂԱՔԱՑՈՒ ՀԵՏ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ**

Դավիթ ՀԱԿՈԲՅԱՆ

Բանալի բառեր՝ լիազորություն, պարտականություն, իրավահարաբերություն, պետություն, մարդ, քաղաքացի, պատասխանատվություն:

Ключевые слова: полномочия, обязанность, правовые отношения, государство, человек, гражданин, ответственность.

Key words: powers, duties, legal relations, state, man, citizen, responsibility.

Д. Акопян

Полномочия и ответственность Нагорно-Карабахской Республики, как субъекта конституционно-правовых отношений, в отношении человека и гражданина

Для государства, как субъекта конституционно-правовых отношений, главными элементами конституционно – правового статуса являются полномочия и ответственность. Вступая в конституционно-правовые отношения государство берет на себя некую ответственность в отношении конкретного участника правовых отношений.

Независимо от полномочий и ответственности нужно отметить, что в отношении других участников правоотношений, государство с точки зрения конституционного-правового статуса выступает как правоуполномоченный.

Во взаимоотношениях государство-человек, государство-гражданин, государство рассматривается как особый субъект в этих отношениях. Это обуславливается тем, что государство имеет определенные особенности, которые связаны с функцией и механизмом защиты прав и свобод человека и гражданина.

**Powers and Responsibility of the Nagorno-Karabakh Republic, as a Subject of Constitutional Legal Relations,
Concerning the Person and the Citizen**

For the state as a subject of constitutional legal relations, the main elements of the constitutionally – legal status are powers and responsibility. Entering into constitutional legal relations the state assumes a certain responsibility concerning the specific participant of legal relations.

Irrespective of powers and responsibility it should be noted that concerning other participants of legal relationship, from the point of view of the constitutional-right status the state acts as the right representative.

In the relationships the state - person, the state - citizen, the state is considered as the special subject due to the fact that the state has certain features which are connected with the function and the mechanism of protection of the rights and freedoms of the person and citizen.

Պետության, որպես սահմանադրաիրավական հարաբերությունների սուբյեկտի լիազորությունն ու պատասխանատվությունը հանդիսանում են վերջինիս սահմանադրաիրավական կարգավիճակի կարևոր էլեմենտներից մեկը: Մտնելով սահմանադրաիրավական հարաբերությունների մեջ, պետությունը որոշակի պատասխանատվություն է ստանձնում իրավահարաբերության կոնկրետ մասնակցի հանդեպ: Անկախ լիազորությունների վերջին հաշվով նաև պարտականություններ լինելու հանգամանքից, հարկ է նկատել, որ պետությունն իրավահարաբերությունների մյուս մասնակիցների նկատմամբ հանդես է գալիս առավելապես իր սահմանադրաիրավական կարգավիճակի «իրավալիազորության» տեսանկյունից: Պետություն-մարդ, պետություն-քաղաքացի փոխհարաբերությունների բնույթը ենթադրում է այդ հարաբերություններում պետության, որպես իրավահարաբերության հատուկ սուբյեկտի, պատասխանատվության որոշակի առաձևահատկություններ, որը պայմանավորված վերջինիս ֆունկցիաներով և անձի ու քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության մեխանիզմներով:

Պետությունը որպես սահմանադրաիրավական հարաբերությունների սուբյեկտ տիրապետում է լայն լիազորությունների: Թեկուզ բոլոր լիազորությունները վերջին հաշվով հանդիսանում են նաև պարտականություններ, սակայն անհրաժեշտ է ընդգծել, որ իր ինքնիշխան իրավունքների իրականացման ընթացքում պետությունն իրավա-հարաբերությունների մյուս մասնակիցների նկատմամբ հանդես է գալիս առավելապես իր սահմանադրաիրավական կարգավիճակի «իրավալիազորության» տեսանկյունից: Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության սահմանադրաիրավական կարգավիճակին և լիազորություններին անդրադառնալիս (դիտարկելով մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների ու իրական ժողովրդավարության ապահովման տեսանկյունից) անհրաժեշտ է նշել, որ վերջիններս ամենից առաջ կազմում են պետության այն լիազորությունները, որոնք կոնկրետացնում են պետության խնդիրները սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական, իշխանության ճյուղերի՝ իշխանական լիազորությունների բաշխման ոլորտներում (ԼՂՀ Սահմանադրություն 1,2 գլուխներ), իշխանության ճյուղերի միջև պետական իշխանության կազմակերպման և փոխհամագործակցության, ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարման մակարդակում՝ որպես ժողովրդաիշխանության իրականացման ցածրադիր օղակի (ԼՂՀ Սահմանադրություն 3-6,10 գլուխներ): Պետության էության երկակիությունը, որպես սահմանադրաիրավական հարաբերությունների սուբյեկտի, թեկուզ աննշան պայմանականությամբ, հնարավորություն է տալիս որոշելու պետության իրավական կարգավիճակի երկու կողմերը՝ որպես իրավապարտավոր և իրավալիազոր սուբյեկտի:

Սահմանադրաիրավական կոնկրետ հարաբերություններում պետությունն անընդհատ փոխում է իր կարգավիճակը, մի դեպքում հանդես գալով որպես իրավապարտավոր, մյուս դեպքում՝ որպես իրավալիազոր սուբյեկտ։ Այսպես, օրինակ, Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության քաղաքացիություն տրամադրելու կամ մերժելու հետ կապված առաջանում են կոնկրետ իրավահարաբերություններ, որտեղ քաղաքացիություն ստացող սուբյեկտի իրավունքին համապատասխանում է պետության պարտականությունը՝ օրենքի պահանջներից ելնելով որոշելու քաղաքացիություն տրամադրելու կամ մերժելու հարցերը։ Հիմնական օրենքը հանրապետության Նախագահին վերապահում է օրենքով սահմանված կարգով լուծելու քաղաքացիության հետ կապված հարցեր (ԼՂՀ Սահմանադրություն, հոդված 66)։ Նշված հանգամանքը Նախագահին իրավունք է վերապահում պետության անունից հանդես գալու կոնկրետ իրավահարաբերություններում։ Հարկ է նշել, որ Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության քաղաքացիություն տրամադրելու կամ մերժելու վերաբերյալ գործող օրենքով հստակ մեխանիզմներ այդ հարաբերությունների կարգավորման կապակցությամբ սահմանված չեն։ Գործում է 1995 թվականին ընդունված «Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության քաղաքացիության հիմնական սկզբունքների մասին» Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության օրենքը, որը սակայն նշված հարցում լիարժեք կարգավորում չի ապահովում՝ հատկապես Սահմանադրության ընդունումից հետո։

Դիտարկվող մեկ այլ օրինակում Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության շքանշաններով, մեդալներով, Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության պատվավոր կոչումներով պարգևատրելու և շնորհելու ժամանակ՝ համաձայն «Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության պետական պարգևների մասին» և «Գիտության, կրթության, ժուռնալիստիկայի, մշակույթի, արվեստի, առողջապահության, ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի բնագավառներում Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության պատվավոր կոչումների մասին» Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության օրենքների՝ համապատասխան կոնկրետ դեպքում պետության և անհատի միջև առաջանում են կոնկրետ իրավահարաբերություններ: Գնահատելով, օրինակ, անձի ակնառու գործունեությունն ու վաստակը տվյալ բնագավառում, ինչպես նաև Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության հասարակական-քաղաքական կյանքի առաջընթացին, իրավակարգի ամրապնդմանը նպաստելու և նմանօրինակ այլ դեպքերում կամ հայրենիքի հանդեպ մատուցած ծառայությունների ու ներդրած ավանդի համար, պետությունն՝ ի դեմս

Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության նախագահի, իրավունք ունի տվյալ անձին պարզևատրելու Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության պետական պարզևներով կամ շնորհելու պատվավոր կոչումներ:

Սահմանադրությամբ ամրագրված պետության իրավունքներն ու պարտականությունները չեն հանգեցնում պետության գործունեության «կոշտ» մեկնաբանման: Պետության լիազորությունները նախանշում են միայն նրա գործունեության հիմնական ուղղությունները, որոնց շրջանակներում որոշակի տեղ է մնում նաև այսպես կոչված պետության ազատ գործունեության համար: Այդ «ազատ գործունեությունը», որը որոշում է, օրինակ, ընդհանուր իրավահարաբերություններում անհատի հետ պետության փոխհարաբերությունների բնույթը, իրենից ներկայացնում է «կազմակերպաիրավական երաշխիքների» բարդ համակարգ, որն ունի «բազմաթիվ տարրեր, մակարդակներ և ճեղքեր»¹: Պետության իրավունքներն ու պարտականությունները որպես նրա գործունեության հնարավոր կամ անհրաժեշտ չափ, վերջինիս կողմից ամրագրվում են ինքնուրույն, որը պետական ինքնիշխանության դրսևորման ձևերից է և հանդես է գալիս որպես պետության և պետական իշխանության անբաժանելի հատկանիշ: Սակայն պետությունը «չի ստեղծում», «չի հորինում» սահմանադրություն և օրենք, որոնք ամրագրում են նրա սահմանադրաիրավական կարգավիճակը, այլ միայն «ձևակերպում է դրանք»:

Սահմանադրաիրավական հարաբերությունների օբյեկտիվ պահանջումները որոշակի զարգացման մեջ անդրադառնում են հասարակական գիտակցության վրա և բյուրեղացվում են հասարակության, ժողովրդի, մարդու և քաղաքացու, առանձին սոցիալական խմբերի, էթնոսի, հասարակական միավորումների և իրավահարաբերության այլ մասնակիցների հետքերություններում: Հենց այդ հիմքի վրա էլ ձևավորվում է ժողովրդի կամքը: Կարևոր է, որ այդ կամքը իր համարժեք արտահայտությունն ու ամրագրումը գտնի դրական իրավունքում: Եվ հետևաբար, պետության կամքը՝ ժողովրդի, մարդու և քաղաքացու հետ իրավահարաբերություններում պետք է ձևավորվի պետության կողմից ճանաչված դրական օրենքների և հասարակության բնականոն զարգացման օրինաչափություններից ելնելով կամ դրա արդյունքում: Այսպես իշխանության ժողովրդին պատկանելու քաղաքական օրենքը և քաղաքական առումով պետության գործերի կառավարման մասնակցության օբյեկտիվ անհրաժեշտությունը, պետությունից պահանջում են որպեսզի նա մշտապես հաշվի առնի ժողովրդի կարծիքն ու հետաքրքրությունները, որպես հասարակության մեջ իշխանության միակ կրողի՝ ստեղծելով ժողովրդի կողմից պետական իշխանության նկատմամբ իրական հսկողության մեխանիզմի հնարավորություն:

Մարդը և քաղաքացին, որպես պետության հետ հարաբերություններում պատասխանավորության առաձին մակարդակ, հադես են գալիս իրենց հիմնական իրավունքներով ու ազատություններով, որոնք պետությունը ճանաչում է որպես անօտարելի ու բարձրագույն արժեքներ, ազատության, արդարության և խաղաղության հիմք (հոդված 2, ԼՂՀ Սահմանադրություն): Հարկ է նշել, որ ի տարբերություն մի շարք երկրների սահմանադրությունների, որոնք մարդուն նույնպես ճանաչում են որպես բարձրագույն կամ սոցիալական արժեք (օր. ՀՀ Սահմանադրություն հոդված 3, ՌԴ Սահմանադրություն հոդված 2 և այլն), Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրությունը որպես այդպիսիք ճանաչում է վերջինիս իրավունքները և ազատությունները: Հենց այդ իրավունքների և ազատությունների որպես բարձրագույն արժեք ճանաչելու հանգամանքն էլ կանխորոշում է ինչպես հասարակության և ժողովրդաիշխանության հիմնական նպատակների ու խնդիրների բովանդակությունը, այնպես էլ պետության պատասխանատվության բովանդակությունը **անձի** հետ հարաբերություններում:

Մարդու և քաղաքացու, ինչպես նաև ժողովրդի (հասարակության) հետ հարաբերություններում պետության սահմանադրաիրավական պատասխանատվությունը՝

¹ Сту. Боброва Н.А. Гарантии реализации государственно-правовых норм. Воронеж, 1984. էջ. 137.

որպես պատասխանատվության տարբեր մակարդակներ՝ ունեն իրականացման իրենց յուրահատուկ բովանդակությունն ու առանձնահատկությունը (կարգավորիչ, կանխարգելիչ, հարկադրիչ, վերականգնիչ, դաստիարակիչ):

Մարդու և քաղաքացու հետ հարաբերություններում պետության սահմանադրաիրավական պատասխանատվության առանձնահատկությունները:

Մարդու և քաղաքացու հետ հարաբերություններում պետության սահմանադրաիրավական պատասխանատվության սոցիալական նշանակությունը պայմանավորված է ամենից առաջ պետության կանխարգելիչ և վերականգնողական ֆունկցիաներով: Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրությունն մի շարք մեխանիզմներ է սահմանում յուրաքանչյուր անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության հարցում: Այսպես, Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրության 44-րդ հոդվածը սահմանում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության, ինչպես նաև օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով պաշտպանելու իրավունք: Նշված հոդվածը յուրաքանչյուր անձի իրավունք է վերապահում իր իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համար օրենքով սահմանված հիմքերով ու կարգով ստանալ մարդու իրավունքների պաշտպանի աջակցությունը: Հարկ է նշել, որ բացի ներպետական միջոցներով ու եղանակներով իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության մեխանիզմներից կամ հնարավորություններից Սահմանադրությունը անձին հնարավորություն է տալիս իր իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության խնդրով դիմելու նաև մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության միջազգային մարմիններին: Անկասկած, սա ժողովրդավարական պետության կայացման ճանապարհին մեծ քայլ է, քանզի անձին նման հնարավորությամբ օժտելով պետությունն անշուշտ որոշակի պատասխանատվություն է վերցնում իր վրա: Մարդու իրավունքների ու ազատությունների միջազգային պաշտպանության մարմիններին դիմելու հնարավորությունն, անկասկած, վերաբերվում է բոլոր այն դեպքերին, երբ սպառված են ներպետական առկա իրավական պաշտպանության միջոցները: Մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության միջազգային մարմիններին դիմելու հնարավորությունը, ոչ թե պետության օգնությամբ պետական մարմինների կամ պաշտոնատար անձանց ոչ իրավաչափ գործողություններից պաշտպանության մասին է, այլ հենց պետությունից պաշտպանվելու, որը չի ապահովել մարդու և քաղաքացու խախտված իրավունքների ու ազատությունների վերականգնումը: Քանի որ այս դեպքում նման պաշտպանության հնարավորությունը նախատեսված է և միջազգային, և սահմանադրական իրավունքի նորմերով, ուստի այս պարագայում Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը հանդես է գալիս որպես միջազգային իրավական և սահմանադրաիրավական հարաբերությունների սուբյեկտ: Պետությունը անձի և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների ապահովման հարցում կրում է ինչպես պատասխանատվության, այնպես էլ լիազորությունների որոշակի ծավալ, իրավունքներ և պարտականություններ, անհատի իրավունքների ու ազատությունների ապահովման ոլորտում՝ հանրային իշխանության տարբեր մակարդակներում (Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության իշխանության սուբյեկտների և տեղական ինքնակառավարման մարմինների): Սոցիալական կառավարման տեսությունում լիազորությունը դիտարկվում է կառավարման և որպես մեթոդ և որպես ինքնուրույն սկզբունք: Կառավարման մասին գիտությունում լիազորության որպես սկզբունքի էությունը կայանում է լիազորությունների մի մասի, իրավունքի և պատասխանատվության որոշակի ծավալի՝ ղեկավարման ավելի ցածր մակարդակի փոխանցման մեջ¹: Այդ սկզբունքն ընդունելի է տարբեր սոցիալական կառավարման համակարգերում, ուղղված է մասնավորապես պետական կառավարման օպտիմալացմանը, պետության կողմից իր ֆունկցիաների արդյունավետ իրականացմանը: Լիազորությունների և պատասխանատվության որոշակի ծավալ պատվիրակելով Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության պետական իշխանության և

¹ Տևս, օրինակ. Кноринг В.И. Искусство управления. М., 1997. էջ. 77-81

տեղական ինքնակառավարման մարմիններին, պետությունը միևնույն է, մարդու և քաղաքացու հետ հարաբերություններում մնում է որպես սահմանադրավական պատասխանատվության սուբյեկտ: Այս առումով պետությունը մի կողմից երաշխավորում է վերոնշյալ մարմինների կողմից իրենց լիազորությունների ինքնուրույն իրականացումը, իսկ մյուս կողմից իրականացնում է հսկողություն վերջիններիս՝ մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների ապահովման և պահպանության գործունեության նկատմամբ:

Նպատակ չունենալով Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում անձի իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության ու դրանց համար սահմանված մեխանիզմների արդյունավետությունը դնել կասկածի տակ, այնուամենայնիվ հարկ է նկատել, որ Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության միջազգայնորեն չճանաչված լինելու հանգամանքն ըստ երևույթին վերջին հաշվով հարված է Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում մարդու և քաղաքացու խախտված իրավունքների ու ազատությունների լիարժեք պաշտպանությանը: Ցանկալի կլինեք որևէ մեխանիզմով Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության քաղաքացիներին ընձեռնվեր նման հնարավորություն: Իսկ քանի որ նման հնարավորությունն իրավաբանորեն և փաստացիորեն բացակայում է, ուստի այստեղ կարևորվում է պետությունում այնպիսի պաշտոնատար անձի՝ ինչպիսին Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության Նախագահն է, ինստիտուտի դերն ու նշանակությունը, քանզի Նախագահն ըստ Սահմանադրության պետք է հետևի վերջինիս պահպանմանը, ապահովի օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բնականոն գործունեությունը, որպեսզի իրավական շղթայի և ոչ մի օղակում (սկսած իրավասահման գործընթացից մինչև իրավակիրոս գործընթաց) թույլ չտրվեն մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների ոտնահարում կամ խախտում: Որպես պետության անունից սահմանադրավական հարաբերություններում հանդես եկող սուբյեկտի հենց պետության ղեկավարն է՝ ի դեմս Նախագահի, այն կարող ուժը, ով ի գործ է երաշխավորել պետությունում մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների իրականացումը և օրենքով սահմանված կարգով դրանց պաշտպանությունը: Ինչպես իրավացիորեն իր սահմանադրական դոկտրինում նշել է Շառլ դե Գոլը, որ պետությունը պետք է ունենա գլուխ, այսինքն՝ ղեկավար, ում մեջ ազգը կկարողանար տեսնել հոսանքներից վեր կանգնած մարդու և ով լիազորված կլինեք լուծել առկա հիմնախնդիրները և կհանդիսանար նրա ճակատագրերի երաշխավորը: Կարծում եմ, սա պետության ղեկավարի դերի ու անձի այն հաջողված ձևակերպումներից է, որը Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության պարագայում ձեռք է բերում ակտուալ նշանակություն:

Տեղեկություններ հեղինակի մասին.

Դավիթ Հակոբյան - ԼՂՀ ԿԱ արտակարգ իրավիճակների պետական ծառայության աշխատակազմի ղեկավար, ԱրՊՀ «Իրավունքի» ամբիոնի դասախոս
E-mail: davidh111@mail.ru

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել խմբագրական կոլեգիայի անդամ, ի.գ.դ., պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, Գ.Ս.Ղազինյանը: